

melyet Werbőczy a horvát jogra és a jogi gondolkozás fejlődésére gyakorolt.

A horvát könyvpiacra a „Suvremena Biblioteka” kiadásában egy magyar újdonság is megjelent: ZILAHY LAJOS 400 oldalas regénye „Mikor a lélek kialszik”, Mesarić Kálmán pompás fordításában. A Hrvatski Narod (1943. V. 26.) elismeréssel ír Zilahy „mesteri pszichológiájá”-ról, melyet az idegen földre, Amerikába vetődött lélek honvágyát festi. Ugyanakkor megemlékszik a magyar író nagy filmsikereiről is.

VÁNDOR GYULA

Szerbia a megújulás útján

A szerb nemzet napjainkban történelmének válságos korszakát éli: azt a korszakot, amikor a „megmaradni” vagy „elpusztulni” kérdés áll nemzeti útja utolsó állomásaként. Hogy az összeomlás utáni új Szerbia melyik utat választotta, azt már megmondta az elmúlt két esztendő munkája.

Az új történelmi helyzetben vizsgáltuk (I. Délvidéki Szemle II. évf. 1943. 3. sz. 111—119 l.) a szerb nemzet egyes társadalmi rétegeinek helyzetét és állásfoglalását: a parasztság magáraébredését, a munkásság lassú, nehézkes átalakulását, az értelmiség deklaszcizálódását és az új nemzedék egyrészének fölkapcsolódását a kialakulóban lévő államrendbe. Belső revízió óriási erőfeszítései ezek, egyik oldalon az átállítás sikereit ígérve, a másik oldalon a balsikerek halmozódásával. A parasztság beváltotta most is, a Balkánon is a hozzáfűzött nagy reményeket. Mert míg az elmúlt huszonhárom esztendő alatt helyette, most vele

csinálják a történelmet, — és jó történelmi alanyoknak bizonyult. Az érzékeny és erős faji öntudat, a mélygyökerű és nem a napipolitika sikereiből, hanem a történelem hagyományaiból táplálkozó szerb nacionalizmus a népben, a parasztságban maradéktalanul megmaradt és ma talán még erősebben él bennük, mint az elmúlt két évtized alatt. Így a szerb parasztság egységes tömege már nemcsak ígéret, hanem cselekvő erő. Tiszta nacionalizmusa támaszték és ellensúlyozó erő a még mindig ingadozó két osztállyal, az ipari munkássággal és a meghasonlott értelmiséggel szemben.

De lehet-e országépítő munkát végezni akár egy parasztállamban is a parasztsággal csupán, ha a nemzetpolitikának két döntő tényezője, az értelmiség és a munkásság kimarad?

A „honmentő kormány” (vlada narodnog spaša) a nép ősi szerb nacionalizmusára építi a nemzet jövőjét és éppen ezért tisztán látja, hogy az értelmiségben és a munkásságban már nincs meg ez az érzés. Nincs meg abban az értelemben, hogy a pusztító szőlőmön túl cselekvő erőt is jelentsen és alkotó munkára serkentsen, — hanem átalakult. A szerbség erős faji öntudata még él az értelmiségben és a munkásságban is, de nacionalizmusa elsikkadt. A világ-eszmék közvetített hatására kihullott belőle a tömörítő, összetartó erő, s ami megmaradt, az az egyes osztályt is pártokra vagy csak csupán csoportokra osztó idegen eszmével telítődött. Am a kormány mégsem fordíthat hátat a passzív rezisztenciába helyezkedett két osztálynak, mert az élére állított világpolitikai helyzetben a tökéletes belső rendet és termelést csakis az ő közreműködésükkel ér-

heti el. A megújodás útján lévő országnak a belső revízió a legnagyobb feladata. Fölszámolni a közelmúltat s az értelmiséget és a munkásságot visszavezetni a néphez, az erős faji öntudatból táplálkozó nacionalizmushoz.

Nédics Milán tábornok-miniszterelnök, akit a szerb nép „honmentő atyjának” nevez, immár két esztendeje dolgozik ezen a társadalmi átalakításon. Népgyűléseket rendez, kimegy a parasztság, a munkásság, az egyetemi ifjúság körébe és kikeresi, kitapogatja népének minden baját. A szerbség „Petain-marsall”-ja nem egyszer megtorpant már a véges emberi erőt meghaladó nagy feladat előtt, de mégis az élen maradt, mert ő is ennek a népnek, tájnak a fia. A nemrégiben indult „Szerpszki Narod” című belgrádi politikai hetilap legutóbbi számában írta, hogy nehéz és felelősségteljes munkájában nem kér más támogatást a nemzettől, mindössze annyit: maradjon meg szerbnek, csak szerbnek. Tisztán és töretlenül, úgy mint a balkáni történelem más válságos korszakaiban is, amikor a nép vezéreire, papjaira és íróira bízta sorsát. Három fáklya világította útjukat: a vezér erőt adott, a pap erős hitet és a költő, a betűvető mutatta az utat a küszködő és szenvedő kisenemzetnek. És csakis ők téríthetik most is vissza a tévelygőket a régi tűzhelyhez.

Velmár Jankovics neves szerb író, közoktatásügyi „segédminiszter” a „Prosvetni Glasnik” legutóbbi számában a „szerb nemzet történelmi ideáлизmusát”-ról írt tanulmányt, amelyben éppen a szerb nemzet történelmének válságos korszakaival foglalkozik. A történelmi materializmussal szemben népe történelmi ideáлизmusát

állítja példának az ifjúság és értelmiség elé, azt kívánva igazolni, hogy a szerbséget minden időben ideális célok vezérelték, nagyjai ideális célokért ontották véréket és a nemzet génuszai is ezekért a szent célokért dolgoztak egész életükön át.

„A mi történelmünk, — írja cikkében, — nem régi fényes városokban és nem hatalmas királyi udvarokban termett. Minket a történelemből nem arról ismernek, hogy uralkodóinknak fényes kíséretük volt vagy diadalmas hadjárataik. A mi székvárosunk mindig romokban hevert, tornyai nem ívelhettek a magasba, s ott-honaink még addig sem jutottak, hogy apró tárgyaikat megőrizték az elkövetkezendő korok múzeumai számára. És történelmünk útján, nagyon gyakran, magunkkal kellett vinnünk mindazt, amink volt. S ez mindössze csak annyi, amennyit az emberek csak a szívükben, lelkükben és öntudatukban vihetnek magukkal. Ez a mi lelkiségünk: ez a mi igazi arcunk... És a történelem folyamán ez az arc soha nem jelent meg a materialista életszemlélet köntösében.”

A szerb nép „honmentő atyja”, írói és néptanítói munkájukban és tanításukban visszakanyarodtak a történelemhez. Nem a mából vesznek a példát és nem a tegnaptól merítik az erőt, hanem hat-hét évszázad lerakódásait takarítják el és kiássák, fölelevenítik a történelmi emlékeket. Ezt tükrözi az egész mai sajtójuk. Belgrád egyetlen tudományos és irodalmi folyóirata, politikai hetilapja és a három szerbnyelvű napilapja napról-napra és hónapról-hónapra tele vannak történelmi vonatkozású tanulmányokkal, történelmi portrékkal, apró cikkekkkel, amelyek

mind a multat idézik: Dusán cár, Szteván Nemanja, Szent Száva korát. A szerb középkort, amelynek megmaradt hegyi „monasztirjai“, „ikonjai“ még ma is őrzik az ősi szellemet és a „glagolicák“ főliánsai az uralkodók- és főpapok emlékeit.

A legtöbb tanulmány és ujság-cikk a Nemanják korával foglalkozik: a XIV. század történelmével. De ez már nem is történelemkutatás és tanítás, hanem inkább mitosz-keresése egy elesett nemzetnek. Megérintése a multnak, hogy abból erőforrás fakadjon a jelen számára is és eloszlassa a csüggedést, a defetizmus megálapodott levegőjét.

A szerb nép legnagyobb és legmélyebb-gyökerű mitosza a Szent-szávai mitosz. Szálai hétszázharminc esztendővel nyúlnak vissza a multba, amikor a délszerbiai hegyi monostorban a Nemanják ivadéka önsanyargatással és imádsággal készült nemzetmentő útjára. A trónért hadakozó testvéreket, Bukánt és Sztevánt a szenthegy lakója, Szent Száva békítette meg és ő mentette meg az országot a pusztulástól. Vezér volt, pap és tanító egyszemélyben. Korának legnagyobb szerb vezére, egyházfője és első írója. A három arc a déli szlávok történelmének legnagyobb egyéniségét örököltette meg és hatása a puszta történelmi emléken túlmenően valóságos hitregét teremtett a szerb nép lelkében. S tanításai során, írásaiban gyakran ismételt jelszava, a „béke, rend, munka és testvéri egyetértés“ ma is él a nép ajkán.

A belgrádi egyetem professzorai és az egyetemi hallgatók ez év januárjában nem parádés, de bensőséges Szent Száva ünnepséget rendeztek az egyetem aulájában. A mai Belgrád szerbségének ösz-

szejövetele és hitvallása volt ez az ünnep: az egyetemi kar mellett helyet foglaltak a kormány tagjai és a pravoszláv egyház papjai is. Ott voltak a vezérek, papok és a tollnak, a betűnek a mesterei is. Popovics Nikola egyetemi rektor, a bölcsészeti katedra európai hírű szerb professzora volt az ünnepi szónok, s előadásában a szentszávai eszményről, a szerb nemzet lelki egységéről beszélt. Az ünnepség kapcsán arról a nagyszláv egyházfőről szólt, akinek alakját a halhatatlanság időtlenné tette és akinek tanítása már hétszáz esztendővel ezelőtt a szerb nép lelkébe ágyazta a keresztényi szellemet és az ősi „nacionalizmust.“ Az ősi szerb nacionalizmusnak a gyökere tehát a multban, valahol a szentszávai korban gyökerezik és ezért vált ma annyira időszerűvé a nagy történelmi alak mitoszának föllevenítése. Nédics Milán a kései utódok szerepét a szentszávai tanok alapján jelölte meg. A miniszterelnök, amint a „Szenszávai út“ című cikkéből kiérződik, a két történelmi korszak kísérteties hasonlatosságát fedezte föl. Hétszáz évvel ezelőtt is, amikor megnehezedett az idő a kisnemzet fölött és amikor már minden oldalon a végső pusztulás jelei mutatkoztak, támadt egy ember, egy vezér, aki a nép élére állt és talán éppen az utolsó órában megmutatta a szabadulás útját. Ez a szentszávai út, írja Nédics, és ezen az úton halad most a szerb nemzet ismét a jövője felé.

A szerb nép ma lankadatlanul dolgozik. Minden talpalatnyi földet bevet, minden energiát kihasznál és minden parlagon heverő erőt fölmozdít. A munka irányításánál nem a hangzatos beszéd, nem a szólam buzdít, hanem a személyes példaadás. Miniszte-

rek, miniszteri osztálytanácsosok, tanárok, professzorok és írók használják föl szabadidejüket a gyakorlati munkára. Szerveznek és kétkézi munkát végeznek. Ásnak, kapálnak, gyomlálnak, magot és veteményeket termelnek; már nemcsak a virágágyások helyén és a vasúti töltések mentén, hanem a lakásban, az előszobákban és az emeleti lakások erkélyein is. Nem rózsza, és nem fikusz, hanem paradicsom virít a virágcserepekben.

A szerb népnek ez az óriási, a szinte csodálatraméltó erőfeszítése csak pillanatnyi eredményeket hoz, vagy valóban a tökéletes és gyökeres megújódást teremti meg?...

Ennél a kérdésnél a balkáni kisenemzet mai útját állandóan figyelemmel kísérő sem adhat végleges választ. Azt csak a távolabbi jövő adhat. De előjelei már láthatók, kirajzolódnak a nemzeti élet lassan kibontakozó felületén. Kivülről nézve egy belső revízió eredményeit soha nem lehetett pontosan lemérni, mert a távolság megnagyítja őket. Így a szerbiai revízió eredményeit sem mérlegelhetjük tisztán, csak úgy, amint a tudósítások és történelmükből felhasználható következtetések megengedik.

Egy külföldi újságíró nemrégiben Belgrádban járt és visszatérte után cikket írt lapjában a látottakról. A tudósítás címe: „Szerbia — a béke szigete a háborús óceánban.” A riport személyes tapasztalatok alapján íródott

és adatai csaknem százszázalékban hitelesek annak ellenére, hogy írójuk a zszurnalisztikában gyakran használatos szuperlatívuszokban beszél.

Ezekkel a szuperlatívuszokkal a belgrádi szerb napilapokban és hetilapokban is találkozunk: megszokottabbak már a szemnek, mint a hűvös, tárgyilagos közlemények. Ám így is, sallangosan is eredményeket árulnak el. Az 1943-as esztendő első hónapjaiban megjelent lapokban már kevesebb tudósítás szól az erdei partizán-harcokról, tisztogatásokról és sokkal több közlemény látott napvilágot az építő munkáról. A pár hónappal ezelőtt indult „Szrpszki Náród” című hetilap rendszeresen foglalkozik a kormány célkitűzéseivel és az általa elért eredményekkel.

Az optimizmus hangjai ezek, de a túlhaladott világeszmékhez elszegődött osztályok még mindig a pesszimizmus hangján szólnak. A kiegyenlítődés folyamata állandóan tart, a társadalom arca nehezen változik, mert még sokan vannak, akik e törekvéseknek ellenszegülnek. A „honmentő kormány” a parasztállamban a megingathatatlan parasztsággal végzi országépítő munkáját és a parasztság ősi erejével akarja legyűrni az elébe tornyosuló akadályokat. Végso célja, hogy az egész nemzet régi eszméken és népi hagyományokon alapuló új társadalomban újjászülessen.

LÉVAY ENDRE